ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ

ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Β3

2021-2022

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1-2	*ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ*
3	*ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ*
4	*ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ*
5	*ΚΑΠΟΙΑ ΑΠΌ ΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΑΠΌ ΤΟ ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ*
6-9	*Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΕΤΩΠΟ*
10-11	*ΈΝΑ ΤΟ ΧΕΛΙΔΟΝΙ*
12	*ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ*
13-14	*Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΞΟΔΟΣ*
15-16	*ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΗΛΙΕ ΝΟΗΤΕ*
17	*ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ ΑΙΜΑΤΑ*
18	*Ναοί στο σχήμα τ' ουρανού*
19	**Ο Οδυσσέας Ελύτης εξηγεί πως και γιατί έγραψε το «Άξιον Εστί»**
20	*Ο Μίκης Θεοδωράκης για «Το άξιον εστί»*

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ

Όνομα: Οδυσσέας Ελύτης
Γέννηση: Ηράκλειο, Κρήτη
Θάνατος: 18 Μαρτίου 1996 (84 ετών) Αθήνα
Επάγγελμα/ιδιότητες: μεταφραστής, ποιητής, κριτικός τέχνης και συγγραφέας
Εθνικότητα: Έλληνας
Υπηκοότητα: Ελληνική
Σχολές φοίτησης: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Αξιοσημείωτα έργα: Το Άξιον Εστί, Το Μονόγραμμα, Μαρία Νεφέλη, Ο Μικρός Ναυτίλος, Τα Ρω του Έρωτα

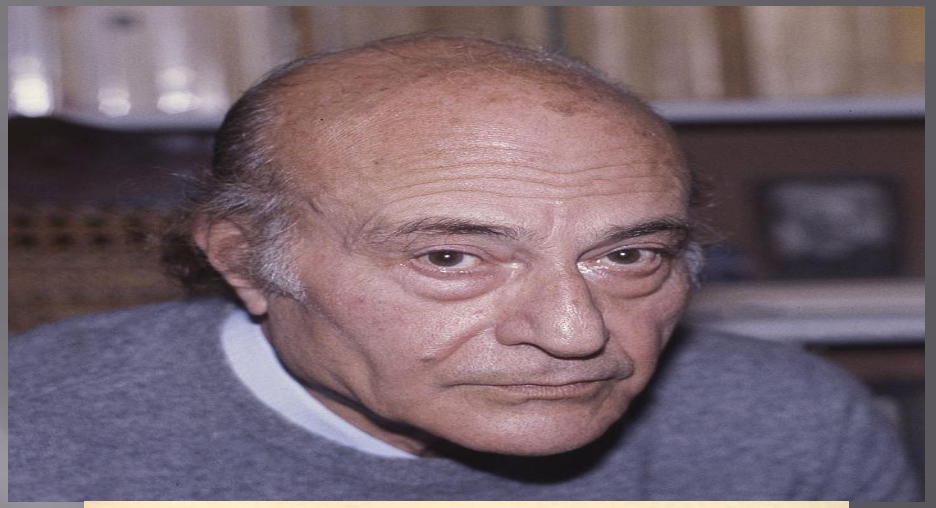

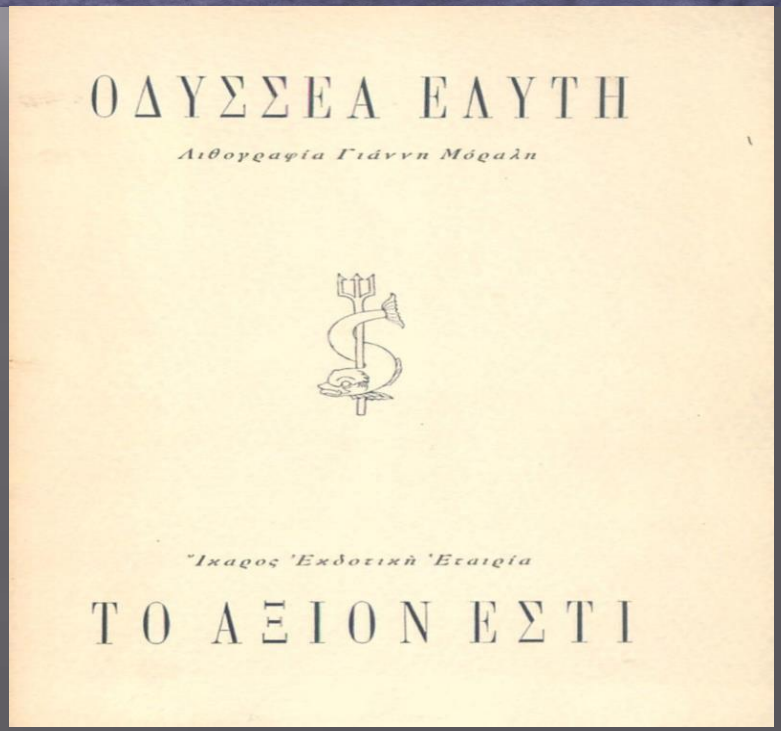

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ

Ο Οδυσσέας Ελύτης, φιλολογικό ψευδώνυμο του Οδυσσέα Αλεπουδέλλη, ήταν ένας από τους σημαντικότερους Έλληνες ποιητές, μέλος της λογοτεχνικής γενιάς του '30. Διακρίθηκε το 1960 με το Κρατικό Βραβείο Ποίησης και το 1979 με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας, ο δεύτερος και τελευταίος μέχρι σήμερα Έλληνας που τιμήθηκε με βραβείο Νόμπελ. Γνωστότερα ποιητικά του έργα είναι τα Άξιον Εστί, Ήλιος ο πρώτος, Προσανατολισμοί κ.α. Διαμόρφωσε ένα προσωπικό ποιητικό ιδίωμα και θεωρείται ένας από τους ανανεωτές της ελληνικής ποίησης. Πολλά ποιήματά του μελοποιήθηκαν, ενώ συλλογές του έχουν μεταφραστεί μέχρι σήμερα σε πολλές ξένες γλώσσες. Το έργο του περιλάμβανε ακόμα μεταφράσεις ποιητικών και θεατρικών έργων. Υπήρξε μέλος της Διεθνούς Ένωσης Κριτικών Έργων Τέχνης και της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Κριτικής, Αντιπρόσωπος στις Rencontres Internationales της Γενεύης και Incontro Romano della Cultura της Ρώμης.

ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ

Το Άξιον Εστί γράφτηκε το 1959 και είναι ένα συνθετικό ποίημα. Απαρτίζεται από τρία τμήματα: τη «Γένεση», τα «Πάθη» και το «Δοξαστικό». Η σύνθεση του ποιήματος είναι διαρθρωμένη πάνω στα μέρη της θείας λειτουργίας. Αποδίδεται με θαυμαστό τρόπο η ατομική και η συλλογική μοίρα. Ο ποιητής κατορθώνει να εκφράσει ατομικά και συλλογικά πάθη, μέσα από έναν ποιητικό λόγο στον οποίο ακούγονται καθαρά οι φωνές της αρχαίας, της μεσαιωνικής και της νεότερης παράδοσης. Διακρίνονται, και στην γλώσσα και στην μορφή, επιρροές από την Παλαιά Διαθήκη, τον Ερωτόκριτο, τους εκκλησιαστικούς ύμνους (και κυρίως αυτούς του Ρωμανού του Μελωδού), τον Σολωμό και τον Κάλβο, το δημοτικό τραγούδι, τον Παπαδιαμάντη και τον Μακρυγιάννη.

Τα μέρη του *Άξιον Εστί* είναι τα ακόλουθα:

Η Γένεσις, Εισαγωγή – Τότε είπε
Ιδού εγώ λοιπόν
Η πορεία προς το μέτωπο
Ένα το χελιδόνι
Τα θεμέλια μου στα βουνά
Με το λύχνο του άστρου
Η Μεγάλη Έξοδος
Της Δικαιοσύνης Ήλιε Νοητέ
Ναοί στο σχήμα του ουρανού (ορχηστρικό)
Της αγάπης αίματα
Ναοί στο σχήμα του ουρανού
Προφητικόν
Ανοίγω το στόμα μου
Σε χώρα μακρινή
Το Δοξαστικόν

Η πορεία προς το μέτωπο

Με την καταγραφή μιας επίπονης ορειβασίας στα βουνά της Ηπείρου, που αποδίδεται και ως πορεία σταδιακής μύησης (η πείνα, η συνάντηση με τους τραυματίες που υποχωρούν, ο ήχος των βομβαρδιστικών) με προορισμό το φρικώδες θέατρο του πολέμου.

Ξημερώνοντας τ' Αγιαννιού, με την αύριο των Φώτων, λάβαμε τη διαταγή να κινήσουμε πάλι μπροστά, για τα μέρη όπου δεν έχει καθημερινές και σκόλες. Έπρεπε, λέει, να πιάσουμε τις γραμμές που κρατούσανε ώς τότε οι Αρτινοί, από Χιμάρα ώς Τεπελένι. Λόγω που εκείνοι πολεμούσανε απ' την πρώτη μέρα, συνέχεια, κι είχαν μείνει σκεδόν οι μισοί και δεν αντέχανε άλλο.

Δώδεκα μέρες κιόλας είχαμε μεις πιο πίσω, στα χωριά. Κι απάνω που συνήθιζε τ' αυτί μας πάλι στα γλυκά τριξίματα της γης, και δειλά συλλαβίζαμε το γάβγισμα του σκύλου ή τον αχό της μακρινής καμπάνας, νά που ήταν ανάγκη, λέει, να γυρίσουμε στο μόνο αχολόι που ξέραμε: στο αργό και στο βαρύ των κανονιών, στο ξερό και στο γρήγορο των πολυβόλων.

Νύχτα πάνω στη νύχτα βαδίζαμε ασταμάτητα, ένας πίσω απ' τον άλλο, ίδια τυφλοί. Με κόπο ξεκολλώντας το ποδάρι από τη λάσπη, όπου, φορές, εκαταβούλιαζε ίσαμε το γόνατο. Επειδή το πιο συχνά ψιχάλιζε στους δρόμους έξω, καθώς μες στην ψυχή μας. Και τις λίγες φορές όπου κάναμε στάση να ξεκουραστούμε, μήτε που αλλάζαμε κουβέντα, μονάχα σοβαροί και αμίλητοι, φέγγοντας μ' ένα μικρό δαδί, μία-μία εμοιραζόμασταν τη σταφίδα. Ή φορές πάλι, αν ήταν βολετό, λύναμε βιαστικά τα ρούχα και ξυνόμασταν με λύσσα ώρες πολλές, όσο να τρέξουν τα αίματα. Τι μας είχε ανέβει η ψείρα ώς το λαιμό, κι ήταν αυτό πιο κι απ' την κούραση ανυπόφερτο. Τέλος, κάποτε ακουγότανε στα σκοτεινά η σφυρίχτρα, σημάδι ότι κινούσαμε, και πάλι σαν τα ζα τραβούσαμε μπροστά να κερδίσουμε δρόμο, πριχού ξημερώσει και μας βάλουνε στόχο τ' αεροπλάνα. Επειδή ο Θεός δεν κάτεχε από στόχους ή τέτοια, κι όπως το 'χε συνήθειο του, στην ίδια πάντοτε ώρα ξημέρωνε το φως.

Τότες, χωμένοι μες στις ρεματιές, γέρναμε το κεφάλι από το μέρος το βαρύ, όπου δε βγαίνουνε όνειρα. Και τα πουλιά μάς θύμωναν, που δε δίναμε τάχα σημασία στα λόγια τους -ίσως και που ασκημίζαμε χωρίς αιτία την πλάση. Άλλης λογής εμείς χωριάτες, μ' άλλω λογιώ ξινάρια και σιδερικά στα χέρια μας, που ξορκισμένα να 'ναι.
Δώδεκα μέρες κιόλας, είχαμε μεις πιο πίσω στα χωριά κοιτάξει σε κατρέφτη, ώρες πολλές, το γύρο του προσώπου μας. Κι απάνω που συνήθιζε ξανά το μάτι μας τα γνώριμα παλιά σημάδια, και δειλά συλλαβίζαμε το χείλο το γυμνό ή το χορτάτο από τον ύπνο μάγουλο, νά που τη δεύτερη τη νύχτα σάμπως πάλι αλλάζαμε, την τρίτη ακόμη πιο πολύ, την ύστερη, την τέταρτη, πια φανερό, δεν ήμασταν οι ίδιοι. Μόνε σαν να πηγαίναμε μπουλούκι ανάκατο, θαρρούσες, απ' όλες τις γενιές και τις χρονιές, άλλοι των τωρινών καιρών κι άλλοι πολλά παλιών, που 'χαν λευκάνει απ' τα περίσσια γένια. Καπεταναίοι αγέλαστοι με το κεφαλοπάνι, και παπάδες θερία, λοχίες του '97 ή του '12, μπαλτζήδες βλοσυροί πάνου απ' τον ώμο σειώντας το πελέκι, απελάτες και σκουταροφόροι, με το αίμα επάνω τους ακόμη Βουργάρων και Τουρκών. Όλοι μαζί, δίχως μιλιά, χρόνους αμέτρητους αγκομαχώντας πλάι πλάι, διαβαίναμε τις ράχες, τα φαράγγια, δίχως να λογαριάζουμε άλλο τίποτε. Γιατί, καθώς όταν βαρούν απανωτές αναποδιές τους ίδιους τους ανθρώπους πάντα, συνηθάν εκείνοι στο Κακό, τέλος του αλλάζουν όνομα, το λεν Γραμμένο ή Μοίρα -έτσι κι εμείς επροχωρούσαμε ίσια πάνου σ' αυτό που λέγαμε Κατάρα, όπως θα λέγαμε Αντάρα ή Σύγνεφο. Με κόπο ξεκολλώντας το ποδάρι από τη λάσπη, όπου, φορές, εκαταβούλιαζε ίσαμε το γόνατο. Επειδή, το πιο συχνά, ψιχάλιζε στους δρόμους έξω, καθώς μες στην ψυχή μας.

Κι ότι ήμασταν σιμά πολύ στα μέρη όπου δεν έχει καθημερινές και σκόλες, μήτε αρρώστους και γερούς, μήτε φτωχούς και πλούσιους, το καταλαβαίναμε. Γιατί κι ο βρόντος πέρα, κάτι σαν καταιγίδα πίσω απ' τα βουνά, δυνάμωνε ολοένα, τόσο που καθαρά στο τέλος να διαβάζουμε το αργό και το βαρύ των κανονιών, το ξερό και το γρήγορο των πολυβόλων. Ύστερα και γιατί, ολοένα πιο συχνά, τύχαινε τώρα ν' απαντούμε, απ' τ' άλλο μέρος να 'ρχονται, οι αργές οι συνοδείες με τους λαβωμένους. Οπού απιθώνανε χάμου τα φορεία οι νοσοκόμοι, με τον κόκκινο σταυρό στο περιβραχιόνιο, φτύνοντας μέσα στις παλάμες, και το μάτι τους άγριο για τσιγάρο. Κι οπού κατόπι σαν ακούγανε για πού τραβούσαμε, κουνούσαν το κεφάλι, αρχινώντας ιστορίες για σημεία και τέρατα. Όμως εμείς το μόνο που προσέχαμε ήταν εκείνες οι φωνές μέσα στα σκοτεινά, που ανέβαιναν, καυτές ακόμη από την πίσσα του βυθού ή το θειάφι. «Όι, όι, μάνα μου», «όι, όι, μάνα μου», και κάποτε, πιο σπάνια, ένα πνιχτό μουσούνισμα, ίδιο ροχαλητό, που 'λεγαν, όσοι ξέρανε, είναι αυτός ο ρόγχος του θανάτου.

Ήταν φορές που εσέρνανε μαζί τους κι αιχμαλώτους, μόλις πιασμένους λίγες ώρες πριν, στα ξαφνικά γιουρούσια που κάναν τα περίπολα. Βρωμούσανε κρασί τα χνότα τους, κι οι τσέπες τους γιομάτες κονσέρβα ή σοκολάτες. Όμως εμείς δεν είχαμε, ότι κομμένα τα γιοφύρια πίσω μας, και τα λίγα μουλάρια μας, κι εκείνα ανήμπορα μέσα στο χιόνι και στη γλιστράδα της λασπουριάς.

Τέλος, κάποια φορά, φανήκανε μακριά οι καπνοί που ανέβαιναν μεριές – μεριές, κι οι πρώτες στον ορίζοντα κόκκινες, λαμπερές φωτοβολίδες.

Ένα το χελιδόνι (Οδυσσέας Ελύτης & Μίκης Θεοδωράκης)

Ένα το χελιδόνι
κι η Άνοιξη ακριβή
Για να γυρίσει ο ήλιος
θέλει δουλειά πολλή
Θέλει νεκροί χιλιάδες
να ’ναι στους Τροχούς
Θέλει κι οι ζωντανοί
να δίνουν το αίμα τους
Θε μου
Πρωτομάστορα
μ’ έχτισες μέσα στα
βουνά
Θε μου
Πρωτομάστορα
μ’ έκλεισες μες στη
θάλασσα!

Πάρθηκεν από Μάγους
το σώμα του Μαγιού
Το ’χουνε θάψει
σ’ ένα μνήμα του
πέλαγου
Σ’ ένα βαθύ πηγάδι
το ’χουνε κλειστό
Μύρισε το σκοτάδι
κι όλη η Άβυσσο.
Θε μου
Πρωτομάστορα
μέσα στις πασχαλιές
και Συ
Θε μου
Πρωτομάστορα
μύρισες την Ανάσταση!

Το ποίημα γεννημένο απ' την επώδυνη εμπειρία της γερμανικής κατοχής, αποδίδει την απόγνωση των Ελλήνων μπροστά στη φονική δράση των Γερμανών, στην πείνα που θέριζε κατά χιλιάδες τους πολίτες και στην αδυναμία ουσιαστικής αντίδρασης. Στις δραματικές αυτές στιγμές για το ελληνικό έθνος καθίσταται σαφές πως οι άνθρωποι οφείλουν να δράσουν συλλογικά, αποδεχόμενοι πως η ατομική δράση δεν επαρκεί και πως το βίωμα του πολέμου είναι καθολικό. Μια κοινή εμπειρία που καλεί τους πολίτες να ενωθούν, για να αντιμετωπίσουν μαζί τον πόνο και να δώσουν μαζί το σημαντικότερο αγώνα της ζωής τους.

Η αγωνιστική διάθεση πάντως του ποιήματος και η απουσία συγκεκριμένων αναφορών, το αποδεσμεύουν απ' τη δεδομένη ιστορική περίοδο και το καθιστούν διαχρονικό σύμβολο ελπίδας για τον πολύπαθο ελληνισμό. Ο Ελύτης, άλλωστε, αξιοποιεί στο Άξιον Εστί ολόκληρη την πορεία του ελληνισμού, τόσο σε επίπεδο γλωσσικό όσο και σε επίπεδο ποιοτικής απόδοσης της ελληνικής ταυτότητας. Ο ποιητής αναδεικνύει το ιδιαίτερο εκείνο στοιχείο της ελληνικής ψυχής, που έχει δώσει σ' αυτό το λαό τη δυνατότητα να αντιστέκεται και να επιβιώνει παρά τις πλείστες δυσκολίες που έχει συναντήσει στη μακραίωνη πορεία του.

Η μεγάλη έξοδος – Οδυσσέας Ελύτης

Το ανάγνωσμα «Η μεγάλη Έξοδος» είναι βασισμένο σε ιστορικό γεγονός, στην εκδήλωση διαμαρτυρίας που έγινε στην Αθήνα με την ευκαιρία του απαγορευμένου εορτασμού της 25ης Μαρτίου 1942, εκδήλωση που χτυπήθηκε βίαια από τις δυνάμεις Κατοχής.

“Τις ημέρες εκείνες έκαναν σύναξη μυστική τα παιδιά και λάβανε την απόφαση, επειδή τα κακά μαντάτα πλήθαιναν στην πρωτεύουσα, να βγουν έξω σε πλατείες με το μόνο πράγμα που τους είχε απομείνει: μια παλάμη τόπο κάτω από τ’ ανοιχτό πουκάμισο, με τις μαύρες τρίχες και το σταυρουδάκι του ήλιου. Όπου είχε κράτος η Άνοιξη.

Και επειδή σίμωνε η μέρα που το Γένος είχε συνήθειο να γιορτάζει τον άλλο Σηκωμό, τη μέρα πάλι εκείνη ορίσανε για την Έξοδο. Και νωρίς εβγήκανε καταμπροστά στον ήλιο, με πάνου ως κάτου απλωμένη την αφοβία σα σημαία, οι νέοι με τα πρησμένα πόδια που τους έλεγαν αλήτες. Και ακολουθούσανε άντρες πολλοί, και γυναίκες, και λαβωμένοι με τον επίδεσμο και τα δεκανίκια. Όπου έβλεπες άξαφνα στην όψη τους τόσες χαρακιές, που ‘λεγες είχανε περάσει μέρες πολλές μέσα σε λίγην ώρα.

Τέτοιας λογής αποκοτιά, ωστόσο, μαθαίνοντας οι Άλλοι, σφόδρα ταράχτηκαν. Και τρεις φορές με το μάτι αναμετρώντας το έχει τους, λάβανε την απόφαση να βγουν έξω σε δρόμους και σε πλατείες, με το μόνο πράγμα που τους είχε απομείνει: μια πήχη φωτιά κάτω απ’ τα σίδερα, με τις μαύρες κάννες και τα δόντια του ήλιου. Όπου μήτε κλώνος μήτε ανθός, δάκρυο ποτέ δεν έβγαλαν.

Και χτυπούσανε όπου να ‘ναι, σφαλώντας τα βλέφαρα με απόγνωση. Και η Άνοιξη ολοένα τους κυρίευε. Σαν να μην ήτανε άλλος δρόμος πάνω σ’ ολάκερη τη γη, για να περάσει η Άνοιξη παρά μονάχα αυτός, και να τον είχαν πάρει αμίλητοι, κοιτάζοντας πολύ μακριά, περ’ απ’ την άκρη της απελπισιάς, τη Γαλήνη που έμελλαν να γίνουν, οι νέοι με τα πρησμένα πόδια που τους έλεγαν αλήτες, και οι άντρες, και οι γυναίκες, και οι λαβωμένοι με τον επίδεσμο και τα δεκανίκια.

Και περάσανε μέρες πολλές μέσα σε λίγην ώρα. Και θερίσανε πλήθος τα θηρία, και άλλους εμάζωξαν. Και την άλλη μέρα εστήσανε στον τοίχο τριάντα. “

ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΗΛΙΕ ΝΟΗΤΕ

Ένα από αυτά είναι και το "Της Δικαιοσύνης Ήλιε Νοητέ", που αποτελεί απόσπασμα από το ποιητικό έργο του Οδυσσέα Ελύτη "Άξιον Εστί", το οποίο γράφτηκε το 1959. Μελοποιήθηκε λίγα χρόνια αργότερα, το 1964, από τον Μίκη Θεοδωράκη. Συγκεκριμένα, η μελοποίηση έγινε στην Αθήνα και στο Παρίσι, με τον μουσικοσυνθέτη να την ξεκινά το 1960 και να την ολοκληρώνει τρία χρόνια αργότερα, το1963. Κυκλοφόρησε το 1964.

Πρόκειται για ένα τραγούδι-σύμβολο με τις αξίες της ελευθερίας, της αγάπης και της ειρήνης. Χιλιοτραγουδήθηκε από τον ελληνικό λαό, καθώς συνδέθηκε με την περίοδο της δικτατορίας και τους αγώνες των φοιτητών για ελευθερία και δημοκρατία.

Της δικαιοσύνης ήλιε νοητέ
και μυρσίνη συ δοξαστική
μη παρακαλώ σας μη
λησμονάτε τη χώρα μου!
Αετόμορφα έχει τα ψηλά βουνά
στα ηφαίστεια κλήματα σειρά
και τα σπίτια πιο λευκά
στου γλαυκού το γειτόνεμα!
Τα πικρά μου χέρια με τον κεραυνό
τα γυρίζω πίσω απ' τον καιρό
τους παλιούς μου φίλους καλώ
με φοβέρες και μ' αίματα!
Της δικαιοσύνης ήλιε νοητέ
και μυρσίνη συ δοξαστική
μη παρακαλώ σας μη
λησμονάτε τη χώρα μου!

ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ ΑΙΜΑΤΑ

Της αγάπης αίματα με πορφύρωσαν
και χαρές ανείδωτες με σκιάσανε
οξειδώθηκα μες στη νοτιά των ανθρώπων
μακρινή μητέρα ρόδο μου αμάραντο

Στ' ανοιχτά του πελάγου με καρτέρεσαν
Με μπομπάρδες τρικάταρτες και μου ρίξανε
αμαρτία μου να `χα κι εγώ μιαν αγάπη
μακρινή μητέρα ρόδο μου αμάραντο

Τον Ιούλιο κάποτε μισανοίξανε
τα μεγάλα μάτια της μες στα σπλάχνα μου
την παρθένα ζωή μια στιγμή να φωτίσουν
μακρινή μητέρα ρόδο μου αμάραντο

Ναοί στο σχήμα τ’ ουρανού

Ναοί στο σχήμα τ’ ουρανού
και κορίτσια ωραία
με το σταφύλι στα δόντια που μας πρέπατε!
Πουλιά το βάρος της καρδιάς μας ψηλά μηδενίζοντας
και πολύ γαλάζιο που αγαπήσαμε!
Φύγανε φύγανε
ο Ιούλιος με το φωτεινό πουκάμισο
και ο Αύγουστος ο πέτρινος με τα μικρά του ανώμαλα σκαλιά.
[…] Ναοί στο σχήμα τ’ ουρανού
και κορίτσια ωραία
με το σταφύλι στα δόντια που μας πρέπατε!
Πουλιά το βάρος της καρδιάς μας ψηλά μηδενίζοντας
και πολύ γαλάζιο που αγαπήσαμε!
Φύγανε φύγανε
ο Μαΐστρος με το μυτερό του σάνταλο
και ο Γρέγος ο ασυλλόγιστος με τα λοξά του κόκκινα πανιά.
Φύγανε
και βαθιά κάτω απ’ το χώμα συννέφιασε ανεβάζοντας
χαλίκι μαύρο
και βροντές, η οργή των νεκρών
και αργά τον άνεμο τρίζοντας
εγυρίσανε πάλι με το στήθος μπροστά
φοβερά, των βράχων τ’ αγάλματα!

Ο Οδυσσέας Ελύτης εξηγεί πως και γιατί έγραψε το «Άξιον Εστί»

Δέκα χρόνια μετά την έκδοση του έργου, ο ποιητής θα εμπιστευθεί στον Γ. Π. Σαββίδη κάποιες σημειώσεις που εξηγούν το πώς δημιουργήθηκε το «Άξιον Εστί».

«Όσο κι αν μπορεί να φανεί παράξενο, την αρχική αφορμή να γράψω το ποίημα μου την έδωσε η διαμονή μου στην Ευρώπη τα χρόνια του '48 με '51. Ήταν τα φοβερά χρόνια όπου όλα τα δεινά μαζί – πόλεμος, κατοχή, κίνημα, εμφύλιος – δεν είχανε αφήσει πέτρα πάνω στη πέτρα. Θυμάμαι την μέρα που κατέβαινα να μπω στο αεροπλάνο, ένα τσούρμο παιδιά που παίζανε σε ένα ανοιχτό οικόπεδο. Το αυτοκίνητό μας αναγκάστηκε να σταματήσει για μια στιγμή και βάλθηκα να τα παρατηρώ. Ήτανε κυριολεκτικά μες τα κουρέλια. Χλωμά, βρώμικα, σκελετωμένα με γόνατα παραμορφωμένα, με ρουφηγμένα πρόσωπα. Τριγυρίζανε μέσα στις τσουκνίδες του οικοπέδου ανάμεσα σε τρύπιες λεκάνες και σωρούς σκουπιδιών. Αυτή ήταν η τελευταία εικόνα που έπαιρνα από την Ελλάδα. Και αυτή, σκεπτόμουνα, ήταν η μοίρα του Γένους που ακολούθησε το δρόμο της Αρετής και πάλαιψε αιώνες για να υπάρξει.

Πριν περάσουν 24 ώρες περιδιάβαζα στο Ουσί της Λωζάννης, στο μικρό δάσος πλάι στη λίμνη. Και ξαφνικά άκουσα καλπασμούς και χαρούμενες φωνές. Ήταν τα Ελβετόπαιδα που έβγαιναν να κάνουν την καθημερινή τους ιππασία. Αυτά που από πέντε γενεές και πλέον, δεν ήξεραν τι θα πει αγώνας, πείνα, θυσία. Ροδοκόκκινα, γελαστά, ντυμένα σαν πριγκιπόπουλα, με συνοδούς που φορούσαν στολές με χρυσά κουμπιά, περάσανε από μπροστά μου και μ' άφησαν σε μια κατάσταση που ξεπερνούσε την αγανάκτηση. Ητανε δέος μπροστά στην τρομακτική αντίθεση, συντριβή μπροστά στην τόση αδικία, μια διάθεση να κλάψεις και να προσευχηθείς περισσότερο, παρά να διαμαρτυρηθείς και να φωνάξεις.

Ητανε η δεύτερη φορά στη ζωή μου – η πρώτη ήτανε στην Αλβανία – που έβγαινα από το ατόμό μου, και αισθανόμουν όχι απλά και μόνο αλληλέγγυος, αλλά ταυτισμένος κυριολεκτικά με τη φυλή μου. Και το σύμπλεγμα κατωτερότητας που ένιωθα, μεγάλωσε φτάνοντας στο Παρίσι. Δεν είχε περάσει πολύς καιρός από το τέλος του πολέμου και τα πράγματα ήταν ακόμη μουδιασμένα. Όμως τι πλούτος και τι καλοπέραση μπροστά σε μας! Και τι μετρημένα δεινά επιτέλους μπροστά στα ατελείωτα τα δικά μας! Δυσαρεστημένοι ακόμα οι Γάλλοι που δεν μπορούσαν να 'χουν κάθε μέρα το μπιφτέκι και το φρέσκο τους βούτυρο, δυσανασχετούσανε. Υπάλληλοι, σωφέρ, γκαρσόνια, με κοιτάζανε βλοσυρά και μου λέγανε: εμείς περάσαμε πόλεμο Κύριε! Κι όταν καμμιά φορά τολμούσα να ψιθυρίσω ότι ήμουν Ελληνας κι ότι περάσαμε κι εμείς πόλεμο με κοιτάζανε παράξενα: α, κι εσείς έ; Καταλάβαινα ότι ήμασταν αγνοημένοι από παντού και τοποθετημένοι στην άκρη-άκρη ενός χάρτη απίθανου. Το σύμπλεγμα κατωτερότητας και η δεητική διάθεση με κυρίευαν πάλι. Ξυπνημένες μέσα παλαιές ενστικτώδεις διαθέσεις άρχισαν να αναδεύονται και να ξεκαθαρίζουν. Η παραμονή μου στην Ευρώπη με έκανε να βλέπω πιο καθαρά το δράμα του τόπου μας. Εκεί αναπηδούσε πιο ανάγλυφο το άδικο που κατάτρεχε τον ποιητή. Σιγά-σιγά αυτά τα δύο ταυτίστηκαν μέσα μου. Το επαναλαμβάνω, μπορεί να φαίνεται παράξενο, αλλά έβλεπα καθαρά ότι η μοίρα της Ελλάδας ανάμεσα στα άλλα έθνη ήταν ότι και η μοίρα του ποιητή ανάμεσα στους άλλους ανθρώπους – και βέβαια εννοώ τους ανθρώπους του χρήματος και της εξουσίας. Αυτό ήταν ο πρώτος σπινθήρας, ήταν το πρώτο εύρημα. Και η ανάγκη που ένιωθα για μια δέηση, μου 'δωσε ένα δεύτερο εύρημα. Να δώσω, δηλαδή, σ' αυτή τη διαμαρτυρία μου για το άδικο τη μορφή μιας εκκλησιαστικής λειτουργίας. Κι έτσι γεννήθηκε το «Αξιον Εστί».

Ο Μίκης Θεοδωράκης για «Το άξιον εστί»:

Με την ολοκλήρωση της σύνθεσης και της εκτέλεσης του *Άξιον εστί* του Οδυσσέα Ελύτη αισθάνομαι ότι έφτασα σ' ένα τέρμα που συγχρόνως είναι (πρέπει να είναι) και μια αρχή.
Το έργο αυτό παρουσιάζει το πρόσωπό του μπροστά στο κοινό μας ακριβώς πέντε χρόνια ύστερα από την ολοκληρωτική στροφή μου προς την λαϊκή μας μουσική, με τον *Επιτάφιο* του Γιάννη Ρίτσου, το καλοκαίρι του 1959.
Έλεγα τότε πως μπαίνω μέσα στον στίβο του λαϊκού μας τραγουδιού σαν ένας μαθητής που φιλοδοξεί να γράψει το ίδιο απλά και αυθόρμητα όσο και οι λαϊκοί μας συνθέτες. Δεν ήταν σχήμα λόγου αυτό, αλλά μια αληθινή πράξη ζωής. Όμως για ποιο λόγο; Γιατί είχα πια σιγουρευτεί πως ο δρόμος της Δυτικής Τέχνης που μάθαμε στα ωδεία ήταν κλειστός, χωρίς διέξοδο.
Είχα πάει στην Ευρώπη για να ανακαλύψω καινούριους ορίζοντες και βρέθηκα κλεισμένος σε φανταστικές αποθήκες από μπετόν, γεμάτες μουσική από νάιλον.
Και όμως, εδώ στην πατρίδα μας, η μουσική ήταν ακόμα ζωντανή. Βέβαια το λαϊκό μας τραγούδι δεν είχε το μεγαλείο των ηχητικών αρχιτεκτονημάτων της δυτικής μουσικής. Η ουσία όμως είναι πως τα κλασικά λαϊκά μας τραγούδια είναι ολοκληρωμένα έργα που προσφέρουν ολοκληρωμένη αισθητική απόλαυση και επί πλέον συνδέονται άμεσα, ενεργητικά (και όχι μόνο μουσειακά) με τον λαό και στην εποχή μας, όπως άλλωστε συμβαίνει στις κλασικές περιόδους της Τέχνης.
Η μαθητεία μου αυτή μέσα στο λαϊκό μας τραγούδι είχε φυσικά πολλές πλευρές, πολλές αιχμές, πολλούς στόχους: αισθητικούς, παιδαγωγικούς και Κοινωνικούς. *Το ελαφρό τραγούδι* -έγραψα κάποτε- *μας κάνει να ξεχνάμε. Το λαϊκό μάς κάνει να θυμόμαστε.* Αυτή ακριβώς *τη μνήμη του λαού μου* όπως λέει και ο Ελύτης, ήθελα κυρίως να αφυπνίσω και να οξύνω.
Δεν αρνούμαι ότι βάδισα και πάλεψα οργανωμένα.
Το ευτύχημα για μένα είναι που το έργο μου αγαπήθηκε από εκείνους που θα έπρεπε να αγαπηθεί και μισήθηκε (και χτυπήθηκε) από εκείνους που έπρεπε να μισηθεί. Γεγονός που με βοήθησε αποφασιστικά να ακολουθήσω τον δρόμο που πίστευα και πιστεύω πως είναι ο σωστός. Κι αυτός ο δρόμος, ως προς την κατεύθυνση της αισθητικής, ονομάζεται σήμερα για μένα *Άξιον εστί*.